

Az átalakulásról

Az az időszak, melynek emlékét felidézzük, az *annus mirabilis*nek nevezett 1989. Bár újabban ritkábban hallani ezt. Ám az a két felvétel, amellyel keretet adunk az átalakulás idejének tartott szakasznak, egy esztendőnél valamivel nagyobb távot fog át.

Az első képen

Kádár János és Grósz Károly. Kádár Jánoson látszik, a nagy átalakulás tőle már függetlenül zajlik, nincs befolyása a történésekre. Ezzel tisztában is van, és azzal is, neki jó szerepet az elkövetkezőkben már nem oszthatnak. Grósz Károlyon rajta Kádár árnyéka. Még ha jelképesen is. Első számú vezető, de bármennyire elszánt és harcra kész, érzi: az idő, a külső és belső hatások és kényszerek már nem az ő hajójának fújják a szelet. Ez a kép egy régi kor lezárása és egy új időszámítás kezdete.

A másik kép, mely ezt a szakaszt az idő másik oldaláról határolja, azt a pillanatot rögzíti, amikor az első szabad választásokon aratott győzelmét ünnepli az MDF vezetése, középpontban Antall Józseffel.

A két kép közti időszak megérdemli a történelmi jelzőt. Józan, tárgyyszerű, nagy tudású, elvekben és eszmékben gondolkodó egyezségkötők alkufolyamatáról van szó. A vértelen történelmi átalakításról. A '89-es magyar elit teljesítette történelmi feladatát, lehetőségeit optimálisan kihasználva működőképes állami és kormánystruktúrát hozott létre. Történelmi időkben ilyen jó feladatmegoldó képességgel és eredménnyel büszkélkedhető magyar elit nemigen található annaleseinkben. Igaz, a '89-esek talán a legszerencsésebb történelmi csillagzat alatt tevékenykedhettek. A második képen talán csak Antall Józsefen látni, tudatában van

annak, az átalakulás megtörtént, ám ami most veszi kezdetét, az új korszak – az eddigieknél gyötrelmesebb lesz.

Az alábbiakban a '89-es szakaszból származó citátumokat adunk közre a teljes méltányosság és igazságosság sajnálatos hiányával. Először is az állampárton belüli küzdelmet akarja összeállításunk demonstrálni, és azt, hogy ez a párton belüli küzdelem egy ország magára találása közben zajlott. Sokan, sokféle indíttatásból felismerték az ország gazdasági ellehetetlenülését, egy társadalmi berendezkedés végét. Ugyanakkor elemi erővel tört elő a hazugságok leleplezésére, a bűnök jóvátevése, az igazság nyilvánvalóvá tételére irányuló vágy. Nagy Imre újratemetése '89 talán legjelentősebb aktusa, de '89 még éve a Páneurópai Pikniknek, majd az NDK-sok intézményes kiengedésének, éve a Bush-látogatásnak, a kerekasztal-tárgyalásoknak és a négygyenes népszavazásnak is.

Történelmi képcsarnokunkban bizonyára más fotók és dokumentumok is helyet kaphattak volna, mi azonban némileg részrehajlóan egykori munkatársaink és a korábbi számainkban közölt megemlékezések közül válogattunk nagyobb szívvvel, de abban a reményben, hogy amit közreadunk, felidézi 1989 reménykeltő és győztes történelmi zűrzavarát.

M. P.

Az első szabad választás után (Antal Péter felvétele)

– KÉPEK ÉS CITÁTUMOK –

Divat lett mindent tagadni – akár van indoka, akár nincs. Nyugtalanúságra ad okot a módszerek radikalizálódása, a sztrájkokkal való fenyegetődés, a mértéktelen követelődés – eleve teljesíthetetlen igények tömeges megfogalmazása. A parlament lejáratásával és a választások kierőszakolásával, előrehozatalával akarják a vezetést kényszerlépésre kényszeríteni. Eltúlozzák a többpártrendszer lehetőségét, felnagyítják vélt előnyeiket. Zavarják nemzetközi kapcsolatainkat. Védelmi rendszerünk lejáratására és szétzilálására töreksenek. Hangulatot keltenek a hadsereg, a közbiztonsági erők ellen, azon a címen, hogy sok a rájuk fordított kiadás. Követelik a munkásőrség megszüntetését azzal az indokkal, hogy nem törvényesen működő testület.

Látszik tehát, hogy célirányos, végiggondolt koncepció alapján akarják széjjelzilálni a szocializmus

intézményrendszerét. A harc eredménye csak tőlünk függ – mert osztályharc lett ez a javából –, attól, hogy képesek vagyunk-e visszanyerni önbizalmunkat, magunk mellé tudjuk-e állítani a józan erőket, és ha kell, az ellenséges ellenforradalmi erőkkel szemben határozottan fel tudunk-e lépni. (Taps) Ha igen, megmarad a rend, a biztonság, túljutunk gazdasági nehézségeinken, megőrizzük értékeinket, és egy új, korszerűbb és hatékonyabban működő magyar szocializmust tudunk létrehozni. Ha nem, az anarchia, a káosz – és ne legyen illúziónk –, a fehérterror fog eluralkodni.

Grósz Károly beszéde 1988. november 29-én, részlet

Én a temetést illetően politikailag jó időpontot és jó helyet nem tudok.

Grósz Károly, 1988 decembere

1988 őszén Münchenben azt a kérdést tettem fel Ribánszky Lászlónak, aki a Szabad Európa Rádió magyar osztályát vezette: miért nem létesít már saját irodát a SZER Budapesten (...) Washingtonból a vártnál hamarabb megjött a kedvező válasz. Ezzel ke-
restem fel Budapesten Pozsgay Imrét, aki előzetesen már

szóban és elvileg ígéretet tett nekem arra, hogy Budapesten létrejöhet a SZER-nek a vasfüggönyön túli első irodája.

Pozsgay – mint utóbb kiderült, egy személyben vállalva a felelősséget – úgyszólván azonnal megadta a beleegyezést a kormány, vagyis a párt, vagyis az állam-párt, vagyis a pártállam részéről.

Így kezdődött el az 1989-es esztendő, az utolsó a nyolcvanas évek közül.

Részlet Szócs Géza 1989 című emlékező írásából (Európai Utas 36, 1999)

–...hogyan ítélik meg Nagy Imre 1956-os szerepét, tevékenységét?

Pozsgay: Ez az, ami körül még zajlanak a viták, felmerülhetnek olyan belső és külső összefüggések, amelyek ezt a megítélést, hogy úgy mondjam, árnyaltabbá teszik. Pl. önmagában az a körülmény, hogy ez a bizottság, a jelenlegi kutatások alapján, népfelkelésnek látja azt, ami 1956-ban történt. Egy oligarchisztikus és a nemzetet is megalázó uralmi forma elleni felkelésnek.

– *Azért mutatja a szóhasználat változása is, hogy a politika egészen másként gondolkodik 1956-ról mostanában. Korábban ugyanis ellenforradalomnak minősítették ezt, később 56-os események volt a gyakori szóhasználat politikusaink megnyilatkozásaiban, most pedig ön már népfelkelésről beszél. Mi az, ami miatt ilyen*

gyorsan, alig egy év alatt megváltozik a minősítés, és ez a minősítés tekinthető-e véglegesnek?

Pozsgay: Véglegeset, éppen történelemben, még vis-szamenőleg sem lehet mondani. Ha a tények tisztelői vagyunk, akkor azok iránt a tények iránt is előzetesen tiszteletet kell tanúsítanunk, amelyek esetleg ezután derülnek ki. Ám azt mindenképpen szeretném hozzá-tenni, hogy ezzel a formulával, történelmi megítéléssel, a politika, a történettudomány és a közvélemény nagy mértékben közeledett egymáshoz. kutatások alapján, nem állja meg a helyét.

Elhangzott 1989 január 28-án a Kossuth Rádió 168 óra című műsorában

A TIB elismeréssel nyugtazza a kormány azon intéz-
kedéseit, amelyek a politikai okból kivégzettek hoz-
zártartozóinak a kegyeleti jog gyakorlását biztosítják. A kihantolt Nagy Imre és négy társa újratemetését, egyidejűleg a forradalom többi kivégzett áldozatá-
nak ünnepélyes gyászszertartását június 16-án meg-
rendezzük, ugyanakkor lerakjuk egy leendő emlékmű
alapkövét. Nem lehetünk azonban elégedettek a követ-
kezők miatt. A kormány jogászokból és történészek-
ből bizottságot hozott létre a koncepciók perek felül-
bírálataira. A bizottság személyi összetétele ellen mind
a TIB, mind számos szakmai és társadalmi szervezet
tiltakozott, a kormány a tiltakozásokat figyelmen kí-
vül hagyta. A bizottság legtöbb tagját politikai és szak-
mai szempontból alkalmatlannak tartjuk a tisztségre,
akiktől nem várható a tények feltárása, különböző fe-
lelőségek elkendőzése nélkül. Nem tisztázott, hogy a
bizottság miféle hatáskörrel fog rendelkezni.

1989. május 11. (MTI)

Napjainkra egyértelmű-
en kiderült a szocializ-
mus-modell alaphibája: el-
hanyagolja az embert, nem
igazán segíti az alkotó,
nagy egyéniségek formá-
lódását és kibontakozását,

mert semmibe veszi az egyének, a kisközösségek motí-
vumait a termelési tényezők rövid távú kihasználására
épül, és mindezek következtében nem hordozza ma-
gában a megújulás képességét. Erőszakos fenntartása
rombolná a társadalmi viszonyokat, felélné az alkotó
energiák maradékát, részleges javítgatása nem oldaná
meg, hanem csak elmélyítené az alapproblémákat.

*Németh Miklósnak, a Minisztertanács elnökének 1989.
május 13-i interjúja az Országgyűlési Tudósítások
részére, részlet (MTI)*

1989. június 16-a: a nemzeti gyász és megemlékezés napja. E napon, Nagy Imre és vértanú társai, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál és Szilágyi József kivégzésének 31. évfordulóján, amely most ünnepélyes temetésük és politikai feltámadásuk napja lesz, mindazokra emlékezünk, akik 1956 demokratikus forradalma és nemzeti szabadságharca során életüket adták a hazáért és a szabadságért. Gyászoljuk a harcokban elesetteket, a statáriális eljárással legyilkoltakat s a hazánkban példátlan méretű politikai megtorlás során, úgynevezett törvényes úton halálra ítélteteket és kivégzetteket. Megemlékezünk valamennyi mártírról, akinek testét Budapesten és vidéken, a temetők elhanyagolt szélein és árkaiban jeltelenül hantoltak el, s rejtegették több mint három évtizeden át. Hozzátartozók és bajtársaik hosszú éveken át hiába követelték sírjaik megjelölését, hamvaik kiadását és emberhez méltó eltemetésük lehetővé tételét. Most, a rendszer mély válsága és részleges átalakulása, az összes ellenzéki erő nyomatókos követelése és a nemzetközi nyomás hatására ez a hosszú küzdelem végre céljához közeledik. A hatóságok elvégezték a forradalom öt kivégzett vezetője holttestének exhumálását és azonosítását, minden szükséges segítséget megadnak temetésük lebonyolításához, nyilvánosságra hozták a többi kivégzett kiindulópontként elfogadható névsorát, és ígéretet tettek arra, hogy június 16. után hozzátartozóik – amennyiben kívánják – őket is azonosíthatják, s mindenképpen méltóan eltemethetik. Addig is, amíg erre sor kerülhet, az ő maradványaikat egy üres koporsó jelképezi, melyet ugyancsak a 301-es parcellában fogunk elhantolni. A gyászszertartásra meghívjuk az összes kivégzett hozzátartozóit s valamennyi életben maradt, börtönt és száműzetést szenvedett harcostársukat, valamint az emigrációba kényszerült magyarság képviselőit. (...)

Felhívás a magyar nemzethez, 1989. június 1. (MTI)

A több mint tíz milliós Peking a sokk állapotában van. Az emberek nagy többsége nem érti, mi készítette a Li Peng vezette kormányt és a Teng Hsziao-ping vezette központi katonai bizottságot arra a katonai akcióra, amely minden bizonnyal „véres vasárnapként” kerül be Peking és egész Kína újkori történetébe. A katonai erővel levert és a Tienanmen térről erőszakkal eltávolított diákok alternatív szervezetei általános sztrájkra hívták fel Peking egész lakosságát, mindenekelőtt a munkásokat, az alkalmazottakat és az értelmiségieket. A diákok vezetői néppellenes, fasiszta akcióként ítélik el a hadsereg vérengzését, és követelik az azért felelős vezetők megbüntetését.

1989. június 4. (MTI)

A 301-es parcella (korábban a jeltelen börtöntemető) tele a barátaimmal, és engem is egy paraszthajszál választott el attól, hogy odajussak, összekötözött lábbal, szétfűrészelt koponyával, arccal lefelé... S ezután 1989. június 16. – katartikus nap volt. A Múcsarnok lépcsőjéről megpillantottam ezt az embertengert, elszorult a szívem. S éreztem: láthatatlan szál köt ehhez a tömeghez, amely számomra korántsem arctalan. Az én arcomat viseli, mindnyájunkét...

Göncz Árpád (Európai Utas 1, 1990)

A múlt tanít és kötelez. Ne maradjunk a szavaknál. Ne ígérjünk, ne fogadjunk! Hisz 33 esztendeje éppen erről a térről, ebből az épületből indultunk el Nagy Imrével a szószegés és árulás áldozataiként kálváriánk utolsó stációjára, miután alig néhány héttel korábban, a Rajk-temetésen ünnepélyes fogadalom hangzott el, hogy ilyen szörnyűség soha többé nem fordulhat elő.

A gyász és a visszaemlékezés szívszorító perceiben a társadalom kész a megbékélésre, mert így kívánja az ország érdeke, és mert ezzel fejezi ki tiszteletét Nagy Imre és mártírtársai iránt. De a békés magyar nem felejt, és türelmetlen meg nyugtalan is. Tettekre vár, gyors, határozott cselekvést kíván, szabad hazát, jogállamot, tisztességes megélhetést. Olyan demokratikus, szociális, igazságos és törvényes társadalmat, amelyet a felkelt nép 1956 októberében megálmodott, és amely valóban az intézményes rend és a béke országa lesz.

Vásárhelyi Miklós beszédéből, 1989. június 16.

Nagy Gáspár

TAGOLATLAN EMLÉKEZÉS EGY FÉNYES ÉVRE

Amikor még hittünk egymásban. Így szoktam emlegetni 1989-et. Nap-tárlapokat fölösleges is pörgetni. Nekem már korábban kezdődött ez az év. Mondhatnám évekkal korábban, amikor versekkel készültem erre az általam sem sejtett esztendőre. (S nem csak azokkal, amelyek elhíresültek s hírhetővé váltak... egyszer majd egy jó filológus a többit is mellé teheti, s kész antológiája lesz e témakörben.) Persze nagyképesség lenne azt állítanom, hogy tudtam. Nem tudtam, de valahol belül az a bizonyos műszer jelzett. S aztán a nyolcvanas évek elejétől akaratlanul is odakerültek *öltéseim és monogramjaim a diktatúra puha bársonyára*. Ezt is később találtam ki, csak úgy magamnak, hogy egyszer megírom, ezt a különös évtizedet, leg-

Nagy Gáspár

ÖRÖKNYÁR: ELMÚLTAM 9 ÉVES

a sír
a sír
Nincs sehol

a test
a test
Nincs sehol

a csont
a csont
Nincs sehol

a gyilkosok
a gyilkosok
se ITT
se OTT

(p. s.)

egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI!

(1983)

alább 1981 decemberétől, a lengyel hadiállapot bevezetésétől 1989 legvégéig. Mert ez volt az én évtizedem, amikor *...dehogyan voltam bátor, csak éppen nem mertem félni*. Ezt is később foglaltam össze így, amikor egy kedves, ám fölöttébb óvatos barátom vakmerőségem okairól faggatott. De ha átugrunk néhány évet, akkor is korábban kezdődik az év, már 1988. június 16-án délelőtt, amikor a fűvel-gazzal benőtt 301-es parcellában, a TIB kérésére elmondom azt a két verset, amely a folyóirat-megjelenések botránya után csak szamizdatban terjedhetett. Fehér ing és fehér nadrág rajtam, fehér gyászban szavalok annak a 100–150 fős tömegnek, amelyik már nem félt, de délután még verést kapott Grósz Károly rendőreitől a Szabadság téren. A fotókon mögöttem, mellettem Rácz Sándor, Mécs Imre, Fónay Jenő, Nagy Elek és Kőszeg Ferenc.

Aztán augusztusban a Magyar Baráti Közösség (ITT-OTT) meghívására életem első nyugati útjára, Amerikába megyek a Reménység Tavához. Igaz, itthon Ferihegyen mint különösen

Cseres Tibor elnök és Nagy Gáspár koszorúz a Magyar Írószövetség nevében 1989. június 16-án Nagy Imre és mártír-társainak temetésén (Nagy Piroska felvétele)

veszélyes elemet csaknem leszednek a repülőről, de szerencsére a svájci légitársaság komolyan veszi, hogy érvényes jegyem és meghívásom van. Amikor október végén megjövök, már szinte egy másik országba érkezem. (A bőröndnyi tiltott könyvet sem veszik el, csak figyelnek a pófák az oszlopok mögül.)

És aztán az az év! A *Hitel* szerkesztőivel (a lap az előző év novemberében indulhatott annyi megalázó késleltetés után) januárban Mosonmagyaróváron már a véres sortűz apokaliptikus részleteit hallgatom egy tüntetéssel fölért irodalmi esten. Februárban Pozsgay Imre azt mondja a Rádióban, hogy népfelkelés volt 56-ban, s az elvtársai már nem merik levenni a fejét. 1989 március idusa. Utoljára együtt az el-

lenzék! Szegény Csengey Dénes barátom nagy pillanatai a TV-székház előtt. A jelszavak már június 16-ra utalnak: Kádár kezéhez több vér tapad, mint Haynauéhoz. Alakulgatnak a pártok. 1987 szeptemberében ott voltam Lakitelken, és a nagy viharban legalább tartottam ama sátor kötelét (akkor még komolyan ígérték, hogy az első száz alapító tag biztos kötéltre kerül), s most tavasszal az országos gyűlésen az MDF választmányi tagja leszek, s maradok is a szabad választásokig, a győzelemig. És eljön június 16-a. A nagy temetési nap. Sokat írtak, beszéltek erről. Nekem az volt a rehabilitációm,

hogy a Magyar Írószövetség koszorúját Cseres Tibor elnökkel együtt vihettem a mártírok koporsója elé. Ott a Hősök terén ölelkezhettem össze azokkal a nyugatról, annyi év után hazatért egykori forradalmárokkal, akik előző évben még nem hitték el nekem, hogy ez megtörténhet. Annyi gyönyörű, boldog könnyet még soha nem láttam! S kint a temetőben, a parcellában a meghajtott egykori zászlók kivágott címerhelyein is mintha hatalmas könnyecsek hullottak volna át, s hantokként dübörögtek az új sírokon. Aztán az ősz. A vasfüggöny darabjai értékes numizmatikai kincsek lettek, s a németek, a mi segítségünkkel, megnyerték ezt a hosszú „harmadik világháborút”. Októberben megint koszorúcipelő útra indulok, Beregszászra, ahol Illyés Gyula mellszobrát avatják. A hatalmas tömegből a szovjet és az ukrán himnuszt követően kiszakad a magyar himnus is. Könnyezve éneklük, énekeljük annyi év után. És ott éneklük Magyarországot hivatalos képviselőjében Szűrös Mátyás is. S ő kiálthatja ki majd október 23-án a Parlament erkélyéről az új magyar köztársaságot. Én nem lehetek ott, mert előző nap egy erősen perforált, csaknem végzetes vakbél kivont a forgalomból. (Azt mondják, ez volt a pártállam bosszúja vétkeimért.) Azonnal műtöttek is a kőbányai Bajcsy-Zsilinszky Kórházban. A doktor úr, aki 23-án véletlenül nézte a tévében az *Exhumált versek* című műsort, ahol elmondtam

Emlékünnepély az Új Köztemető 301-es parcellájában, 1988. június 16-án (Gulyás Klára felvétele)

56-os „vétkeimet”, azzal vigasztalt, ha kis szerencsém van, s egy órával később kerülök a kés alá, akkor stílszerűen vihettek volna engem is ide a szomszédba, a 301-es parcellába. Még sokáig lógtak belőlem mindenféle csövek. Valóban úgy fogtam föl, hogy életem első hasfelmetszésétől újra születtem, mint ez a köztársasággá vált ország, amely készül a jövő évi szabad választásokra. Aztán novemberben már lábadozva drukoltam a Vencel téri fiúknak és a börtönből szabadult Havelnek. A téli könyvvásárra, igazi ajándékként a Szépirodalmi Kiadó *Műlik a Jövők* címmel kihozta válogatott verseimet, melyet már nem tüntetett ki a cenzúra megkülönböztetett figyelme. Aztán micsoda karácsony jön! Ott ülünk és aggódunk, izgulunk a tévé előtt ... bámuljuk és csodáljuk a temesvári, erdélyi, bucaresti magyarokat és románokat, Tökés Lászlót és Mircea Dinescut. Hallgatjuk a felhívásokat a rádióban, tévében. Az egész család fölkerelkedik, be-

ülünk a rozszant Trabantunkba, az Andrássy úton valamelyik üzletben plédeket, takarókat veszünk, és aztán visszük át az Ó utcai MDF-központba, ahol óriási lelkesedéssel gyűjtik, szortírozzák az adományokat. A kisebbik lányunk még alig múlt hétéves, ragyogó szemekkel kérde: ugye most boldogok vagyunk? És valóban azok vagyunk. Amikor ott a csomagokat rakosgatjuk, s már boldog újesztendőt kívánunk ismerősnek, ismeretlennek, a boldog szót úgy mondjuk, hogy pontosan úgy is érezzük 1989-90 fordulóján. Ha most visszanezék, arra a negyvenéves férfira, aki akkor voltam, abban a „történelmi keretben”, hát bizony elővesz az irigység. Mert valóban fényes év volt. Főleg, ha utánagondolok egy kicsit az elkövetkezőknek is...

Nagy Gáspár

MAGYAR ABSZURD

Rendezői példány

(1.)

Nálunk
– két vállrándítás között –
„történelmileg úgy alakult”
hogy a hóhérok
a vérbírák
a sortűz-vezénylők
a szadista államvédelmiesek
a legfőbb ügynökök
és a megszarolt kis besúgók
sem tudnak (képtelének)
megbocsátani áldozataiknak

(függöny)

(2.)

Ezért aztán
csak
el-te-met-ni
az áldozatokat
már nagyon kevés
de
né-ven ne-vez-ni
a gyilkosokat
(etcetera)
még mindig túl sok
azoknak
akik...

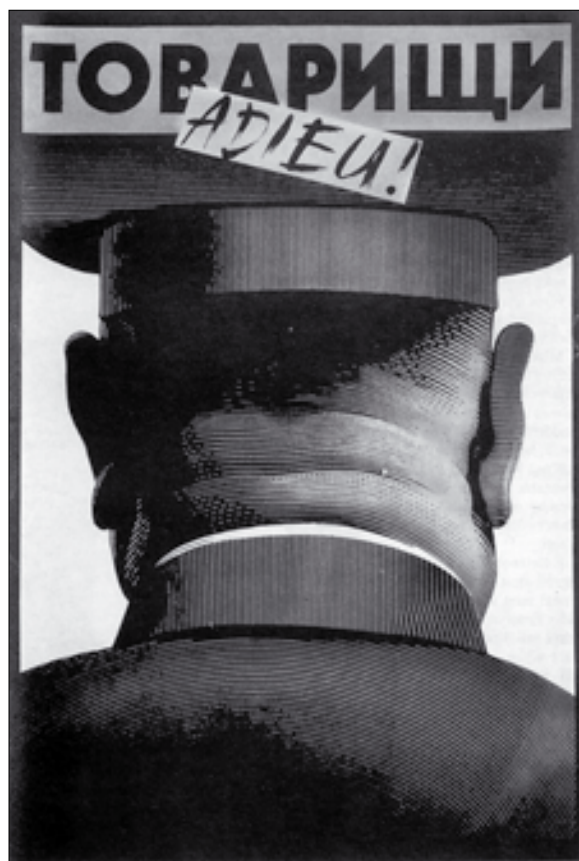
(függöny)

(3.)

Csendes???
Újra csendes??!!

(újra függöny?!)

(1998)

Polgártársak!

Az orosz megszállás és a kommunista diktatúra negyven évvel ezelőtt történt bevezetése óta a magyar nemzetnek egyszer nyílt alkalma ahhoz, hogy megkísérelje elérni a már 1848-ban kitűzött céljait, a nemzeti függetlenséget és a politikai szabadságot. Céljaink máig nem változtak, ma sem engedünk 48-ból, így nem engedhetünk 56-ból sem. (...)

Barátaim! Mi, fiatalok sok mindent nem értünk, ami talán természetes az idősebb generációk számára. Mi értetlenül állunk az előtt, hogy a forradalmat és annak miniszterelnökét nemrég még kórusban gyalázók ma váratlanul ráébrednek, hogy ők Nagy Imre reformpolitikájának folytatói. Azt sem értjük, hogy azok a párt- és állami vezetők, akik elrendelték, hogy bennünket a forradalmat meghamisító tankönyvekből oktassanak, ma szinte tülekednek, hogy – mintegy szerencsehozó talizmánként – megérinthessék ezeket a koporsókat. Mi úgy véljük, nem tartozunk hálával azért, hogy harmincegy év után eltemethetjük halottainkat, nem jár senkinek köszönettel azért, mert ma már működhetnek politikai szervezeteink.

*Orbán Viktor beszédéből,
1989. június 16.*

Nagy Imre és mártírtársai – lettek légyen bár kommunisták, nem kommunisták vagy antikommunisták – nem olyan Magyarorszáért adták az életüket,

és a túlélők sem olyan Magyarorszáért vettek részt a forradalomban, ahol a máris több milliónyi szegények még szegényebbek lesznek, s ahol pöffetegén hivatkozhatnak a könnyű pénzszerzés ügyeskedői. Márpedig ez a veszély fennáll, ki tudja, nem ez-e a legnagyobb ve-

szély? De hogyan teremtsünk társadalmilag is igazságos demokráciát, olyat, ahol az erőseket korlátozzák és a gyengéket védik a szociális berendezkedés törvényei, hogyan vegyünk részt ifjú demokráciaként a világgazdaság könyörtelen futóversenyében, ha egy csódtömeg púpjával a hátunkon indulunk, és mindjárt a nekiirarodásnál ólomsúlyok nehezednek a lábunkra? (...)

Az a Nyugat, amelyik az utóbbi két évtizedben – királyok, királynők, államelnökök, miniszterelnökök látogatásai és meghívásai alkalmával – melegen szorongatta annak a kezét, aki Nagy Imre és minden 56-os

mártír kivégzésének legfőbb budapesti felelőse volt, s amelynek gazdasági szakemberei versengve tömtek e garázda vezetésnek a zsebébe a dollármilliárdokat, megfélemlézve azokról az elemi biztosítékokról is, amelyeket saját legegyszerűbb állampolgáraiktól is megkövetelnek: arról, hogy kinek adják a hiteleket, van-e rájuk fedezet, és mire használják fel őket, ez a Nyugat elgondolkozhatná azon: vajon csupán a magyar nép adósa-e neki, nem adósa-e ő is valamelyest ennek a népnek?

De a nyugati vezetőknek is tudniuk kell, hogy országaik nagyvonalúsága nélkül nem lesz itt virágzó gazdaság, és virágzó gazdaság nélkül nem lesz itt igazi és tartós demokrácia. Maguknak is segítenek, ha nekünk segítenek.

Méray Tibor gyászbeszéde Nagy Imre sírjánál, részlet, 1989. június 16.

George Bush amerikai elnök találkozik az ellenzék képviselőivel, 1989. július

George Bush és Pozsgay Imre államminiszter megbeszélését követően az Egyesült Államok budapesti nagyköveti rezidenciáján az amerikai elnök megkezdte eszmecseréjét a magyar ellenzéki szervezetek képviselőivel. A találkozón a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Fidesz, a Független Jogász Fórum, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, a

Kereszténydemokrata Néppárt, a Magyar Demokrata Fórum, a Magyar Néppárt, a Szabad Demokraták Szövetsége és a Történelmi Igazságtétel Bizottság egy-egy képviselője van jelen.

1989. július 12. (MTI)

A Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottsága szerdán délután összehívott soronkívüli ülésén Egon Krenzét választotta a párt új főtitkárává. A testület előzőleg úgy határozott, hogy eleget tesz Erich Honecker kérésének, miszerint egészségi állapotára való tekintettel fölmentését kívánja a párt főtitkáranak, az Államtanács elnökének és a Nemzetvédelmi Tanács elnökének tisztségéből. (...)

Megfigyelők távolról sem váratlan eseményként értékelik a 77 éves Honecker leváltását a főtitkári posztról. A lépés nyilvánvalóan összefüggésben áll az NDK-ban már régóta, de különösen az utóbbi három hónapban erősödő elégedetlenséggel, amely többek között tömeges kivándorlásban és szaporodó utcai demonstrációkban jutott kifejezésre. Megfigyelők rámutatnak, hogy Honecker még az NDK megalakulásának 40. évfordulóján elmondott ünnepi beszédében is diadalittasan vont mérleget az elért eredményekről és vívmányokról, szőnyeg alá söpörve a lakosság valamennyi rétege által akkor már tárgyalt ellentmondásokat és egyre feszítőbb problémákat.

1989. október 18. (MTI, Berlin)

Történelmi esemény színhelye volt október 23-án délután a Parlament előtti Kossuth tér. 12 órakor, a harangszó hangjait követően Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke, ideiglenes köztársasági elnök az Országház erkélyéről kikiáltotta a Magyar Köztársaságot.

1989. október 23-i vezető hír (MTI)

A berlini fal és a szögesdrót többé nem választja el Németország két részének lakóit, akik számára egy új korszak kezdődik. E nap történelmi jelentőségéről a megkérdezettek 67 százalékának van tudomása – derül ki a *Bildwoche* című televíziós magazin megbízásából az Emnid közvélemény-kutató intézet által elvégzett felmérés eredményéből. Arra a kérdésre: „Tudja-e, hogy mi történt 1989. november 9-én?“, az új szövetségi államok lakosságának 82 százaléka válaszolt helyesen, a régi szövetségi államokban viszont ez az arány csak 63 százalék volt. A legkevésbé tájékozottak a 29 évnél fiatalabb németek mutatkoztak: 42 százalékuk ugyanis nem tudta, hogy 1989. november 9-én megszűnt Németország kettéosztottsága.

(Múlt-kor történelmi portál)

Tegnap rendkívüli állapotot hirdettek ki a romániai Temes megyében, miután december 16-a óta egyre hevesebbek az összecsapások Temesváron. A rendelkezések értelmében öt embernél több nem gyűlhet össze. A tilalom ellenére a város főterére összesereglett tömegre a rendfenntartó szervek tüzet nyitottak, többen meghaltak, megsebesültek. Ceausescu elnök tegnap, bejelentésének megfelelően, valóban elutazott Iránba. A hírek szerint a mai napon a Securitate tisztjei felkeresték a kórházakat, és több sebesültet agyonlőttek. A halottak személyi igazolványait elvették, hogy ne lehessen azonosítani őket. A boncolásokat az ügyészség megtiltotta, így az orvosok csak külső vizsgálat alapján írták be a nyilvántartásba a halál okát, de a titkosrendőrség a nyilvántartásokat is lefoglalta, a lapokat kitépte, majd megsemmisítette. Negyven holttestet hűtőkocsiban Bukarestbe szállítottak, egy krematóriumban elégették őket, majd a négy szemetes kukába összegyűjtött hamut egy Bukarest környéki falu szennyvízcsatornájának egyik aknájába dobták.

Hírek 1989. december 19-ről

Ion Iliescu, a megalakult Nemzeti Megmentési Front elnöke, rendeletet adott ki egy rögtönítélő katonai bíróság felállításáról, amely a Ceaușescu házaspárt bűnösnek találta népirtás, az államhatalom aláásása a nép és az államhatalom ellen szervezett fegyveres cselekményekkel, a közvagyon rombolása, épületek megrongálásával és megsemmisítésével és a nemzetgazdaság aláaknázása vádpontokban. Az ítélet golyó általi halál, amelyet a laktanya udvarán azonnal végre is hajtottak.

1989. december 25.

A történelemtől való félelem mifelénk jobbára nemcsak a jövőtől, hanem a múlttól való félelem is. Mondhatnám azt is, hogy ez a kétféle félelem feltételezi egymást: aki tart a jövőtől, az általában attól is

fél, hogy szembenézzen a múlttal. És aki nem mer a saját múltjával szembenézni, az szükségszerűen fél attól, mit hoz a jövő.

A világnak ebben a zugában a hazugságtól való félelem gyakran csak másféle hazugságot szül, abban a dőre reményben, hogy menekülve az egyik hazugságtól megmenekülünk magától a hazugságtól is. Csakhogy hazugság sohasem menthet meg minket a hazugságtól.

Václav Havelnek a Salzburgi Ünnepi Játékok megnyitóján elhangzott beszédéből, 1990

Amikor még hittünk egymásban. Így szoktam emlegetni 1989-et. Naptárlapokat fölösleges is pörgetni. Nekem már korábban kezdődött ez az év. Mondhatnám, évekkorábban, amikor versekkel készültem erre az általam sem sejtett esztendőre. (...) S aztán a nyolcvanas évek elejétől akarva-akaratlanul is odakerültek öltésem és monogramjaim a diktatúra puha bársonyára. Ezt is később találtam ki, csak úgy magamnak, hogy egyszer megírom, ezt a különös évtizedet, legalább 1981 decemberétől, a lengyel hadiállapot bevezetésétől 1989 legvégéig. Mert ez volt az én évtizedem, amikor ... dehogysis voltam bátor, csak éppen nem mertem félni. Ha most visszanezék, arra a negyvenéves férfira, aki akkor voltam, abban a „történelmi keretben”, hát bizony elővesz az irigység. Mert valóban fényes év volt. Főleg, ha utánagondolok egy kicsit az elkövetkezőknek...

*Nagy Gáspár visszaemlékezéséből
(Európai Utas 36, 1999)*

